

20. Dani Frane Petrića, »Od Petrića do Boškovića - Mijene u filozofiji prirode«

Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Filozofska istraživanja, 2011, 124, 894 - 895**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:535496>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Filozofski život

15. konferencija ICPIC-a i Predkonferencija filozofije za djecu

Petnaesta međunarodna konferencija *International Council of Philosophical Inquiry with Children* (ICPIC) održana je od 18. do 20. srpnja 2011. u gradu Jinju u Južnoj Koreji. To je bienalna konferencija kojoj je cilj ustanoviti stanje filozofije za/s djecu/om u svijetu. Ovogodišnji ICPIC-ov partner bilo je Nacionalno sveučilište Gyeongsang u gradu Jinju.

Sedam dana ranije u organizaciji dr. sc. Ji-Aeh Lee, pročelnice Odjela za filozofiju na EWHA Womans University, organiziran je filozofski kamp, tzv. »Predkonferencija«. Kamp se sastojao od niza radionica s učenicima u dobi od 9 do 15 godina, a voditelji radionica bili su iskusni i priznati učitelji filozofije za djecu iz različitih organizacija i sveučilišta: Joe Oyler (Institute of the Advancement of Philosophy for Children, SAD), Nimet Küçük (ALEV Schools, Istanbul, Turska), Daniela Camhy (Austrian Center of Philosophy with Children, University of Graz, Austrija), Jen Glaser (bivša predsjednica ICPIC-a; Israelian Center of Philosophy for Children, Mandel Institute, Hebrew University, Izrael) te Bruno Ćurko i Ivana Kragić (Udruga »Mala filozofija« iz Hrvatske). Svaki od navedenih radio je s učenicima određene dobi nekoliko radionica. Naši predstavnici radili su s učenicima četvrtog razreda osnovne škole (više na <http://www.petit-philosophy.com/hr/petnaesta-meunarodna-konferencija-icpic-a.html>). Učenici su za vrijeme kampa iskusili inovativne metode filozofije za djecu, koje ih usmjeravaju na razvijanje kritičkoga, kreativnog i skrbnog mišljenja potičući kvalitetno promišljanje koje dovodi do vlastitog mišljenja i sposobnosti argumentiranja istog. Nakon uspješno odrađenih radionica, prije svečane dodjele diploma učenicima i ostalim sudionicima kampa, voditelji radionica održali su predavanja za roditelje i zainteresirane nastavnike.

Nakon filozofskog kampa, voditelji radionica otputovali su u Jinju na 15. međunarodnu konferenciju ICPIC-a (<http://icpic2011.org/>). Na konferenciji su sudjelovali vodeći stručnjaci filozofije za djecu diljem svijeta, koji su u jutarnjim satima konferencije izlagali predavanja, teorije i istraživanja, dok su u popodnevним terminima organizirane praktične radionice na kojima su se sudionici imali priliku upoznati s različitim metodikama filozofije za djecu. Ovogodišnja konferencija posvećena je utemeljiteljima prvog službenog kurikula filozofije za djecu Matthewu Lipmanu (1922.–2010.) i Ann M. Sharp (1942.–2010.).

Konferencija je tematski bila podijeljena na tri dijela: moralni odgoj, multikulturalni odgoj i odgoj za mišljenje. Prvi dio konferencije bio je posvećen moralnom odgoju. Naravno, riječ je u odgoju kroz promišljanje, odgoju koji se događa putem raznih metoda koje se upotrebljavaju u programima filozofije za djecu. Održana su 42 predavanja na ovu temu. Iako je teško izdvojiti pojedina predavanja, najzanimljivijima su se pokazala predavanja: Felix Garcia Moiyiona (Španjolska), »Moralno sljepilo«; Nur-Azid Muhadinata (Indonezija), »Sudjelovanje društva u moralnom odgoju«; Darren Garside (Engleska), »Filozofija za djecu i stvaranje građana«; Philip Cam (Australija), »Uvođenje etike kao alternative konfesionalnim vjeronaucima«; Sang Min Park (Južna Koreja), »Moralni odgoj kao odgoj za mišljenje«. U ovom djelu konferencije sudjelovali su i voditelji Udruge »Mala filozofija«, Bruno Ćurko i Ivana Kragić. Oni su izložili dva istraživanja koja su proveli u sklopu projekta »Pogled u vlastito mišljenje«. Riječ je o predavanjima »Korupcija kao moralna dilema u procesu mišljenja« (Ivana Kragić) te »Razmišljanja o prirodi s djecom« (Bruno Ćurko). Kroz sva predavanja ukazano je kako metode filozofije za djecu mogu potaknuti moralni odgoj u smislu odgoja koji nije nametnut, već je prihvaćen promišljanjem.

Drugi dio konferencije bio je posvećen multikulturalnom odgoju (21 predavanje). Kao najzanimljivija istaknula su se predavanja:

Stefano Oliverio (Italija), »Filozofija za djecu i izazovi kozmopolitizma«; Jennifer Glaser (Izrael/Australija), »Odgoj za civilno prijateljstvo«; Isabelle Jaspers (Belgija), »Pluralnost i razumske prosudbe: Ključevi za razvoj moralnog odgoja u filozofiji za djecu?«

Treći dio konferencije posvećen odgoju za mišljenje sadržavao je 42 predavanja. Tematski najzanimljivija predavanja su bila: Young-Sam Chun (Južna Koreja), »Razvoj filozofskog mišljenja kroz priče umjesto provociranja čuđenja u matematici«; Ching-Chen Kuang (Tajvan), »Promoviranje mišljenja kroz slikovnice«; Bounthavy Insienmay (Laos), »Filozofija za djecu na Laosu: Odgoj za održivi razvoj«; Sara Liptai (Engleska), »Stvaranje smisla glazbe«.

Osim predavanja održano je i petnaest radionica na kojima su se mogli vidjeti različiti pristupi filozofiji za djecu. Najdojmljivije radionice održali su Joe Oyler (SAD), Maccel Darryl, Benjamin Lukey (Hawaii) i Isabelle Millon (Francuska).

Za vrijeme trajanja konferencije osnovana je mreža stručnjaka koji se bave filozofijom za djecu za Pacifik i Aziju. Cijelo vrijeme konferencije stvarana je *Jinju deklaracija* koja je i usvojena na zatvaranju skupa. Deklaracija će biti javno objavljena do kraja ove godine, a svrha joj je potaknuti razvoj i širenje filozofije za djecu u svim dijelovima svijeta.

**Bruno Ćurko
Ivana Kragić**

20. Dani Frane Petrića, »Filozofska gibanja na jugoistoku Europe«

2011. je godina okruglih obljetnica simpozija u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva. Osim desetih *Lošinjskih dana bioetike* te petih *Mediterranskih korijena filozofije*, ove je godine i znanstveno-kulturna manifestacija *Dani Frane Petrića* obilježila svoju dvadesetu obljetnicu. Ovogodišnji *Dani Frane Petrića* održani su od 18. do 24. rujna u gradu Cresu, a sastojali su se od simpozija s glavnom temom »Filozofska gibanja na jugoistoku Europe«, simpozija sa stalnom temom »Od Petrića do Boškovića – Mijene u filozofiji prirode«, a u sklopu ove manifestacije održao se i »Šesti filozofski seminar balkanskih zemalja« Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP).

Glavna tema ovogodišnjeg simpozija je poslužila kako bi se sudionici prisjetili i osvrnuli na dvadeset godina rada u sklopu ove znanstvene-kulturne manifestacije te pokušali promisliti različita strujanja unutar filozofije Srednje i Jugoistočne Europe, kao i turbulentne društvene i političke promjene koje su se dogodile na tom području u protekla dva desetljeća. Razdoblje iz kojeg sežu počeci *Dana Frane Petrića* je bilo vrijeme preokreta u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi koje su obilježile izmjene na političkoj karti tog područja, promjene svjetonazora, ratne strahote, kao i postavljanje novih smjernica društvenog i političkog razvoja u pravcu demokracije i povezivanja s europskim Zapadom.

Dani Frane Petrića prvi put su se održali 1992. godine i tada, kao i svaki put nakon toga, mjesto održavanja je bio grad Cres, rodno mjesto velikog hrvatskog novovjekovnog filozofa. Tadašnja tema simpozija je bila »Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Herceg-Bosni«, a narednih dvadeset godina sudionici su se bavili raznovrsnim temama poput filozofije vremena, biologije, ekologije, filozofije prirode, estetike, filozofije i tehnike, filozofije odgoja, demokracije, teorije relativnosti, kulture, globalizacije, medija, a izbori radova s nekih od navedenih simpozija objavljeni su u seriji »Zbornici« u izdanju Hrvatskog filozofskog društva. Simpozij se od svojih početaka odlikovao kako međunarodnim tako i interdisciplinarnim karakterom, što je dakako bila značajka i ovogodišnjeg simpozija. Na simpoziju su sudjevali znanstvenici iz trinaest zemalja (Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Češka, Grčka, Hrvatska, Kanada, Mađarska, Makedonija, Njemačka, Slovenija, Srbija i Turska) iz područja filozofije, sociologije, prava, novinarstva, medija, matematike, tehničkih i prirodnih znanosti, politologije, teologije, medicine i dr.

Iako je simpozij službeno započeo u ponedjeljak 19. rujna, tri dana ranije u Osnovnoj školi Frane Petrića kao najava simpozija održana su javna predavanja Pave Barišića s temom »Dva desetljeća *Dana Frane Petrića*«, Bruna Ćurka s temom »Frane Petrić na *Danima Frane Petrića*« i Igora Čatića s temom »Ako NE plastičnim vrećicama, što umjesto njih?«. Sudionici simpozija stigli su u Cres u nedjelju navečer, a za doček sudionika bio je priređen koncert barokne glazbe u Župnoj crkvi.

U ponedjeljak ujutro simpozij je otvoren riječima dobrodošlice predsjednika Programskog odbora simpozija Pave Barišića, predsjednika Hrvatskog filozofskog društva Lina Veljaka, predstavnika Međunarodne federacije filozofskih društava (FISP) Williama McBridea i Petera Kempa, direktorice hotela »Kimen«

Mirjane Parat, predsjednika Gradskog vijeća Grada Cresa Marčela Damijanjevića te predstavnika Ministarstva kulture Srećka Šestana. Radni dio simpozija započeo je plenarnim predavanjem Lenarta Škofa (Slovenija) na temu »Dva povratka ideje: o političkim i etičkim preobražajima demokracije«, koji je u svom izlaganju iznio dvije različite kritike liberalne demokracije kroz misli Slavoj Žižeka i Emmanuela Levinasa. Potom su započela izlaganja u tri paralelne sekcije na engleskom, njemačkom i hrvatskom jeziku, kroz dva bloka koja su trajala do kasnovečernjih sati. Dan je zaključen predstavljanjem knjiga *Osvjetovljenje hrvatskog filozofskog duha* Franje Zenka (HFD, Zagreb 2010.), *Filozofske rasprave* Milenka A. Perovića (HFD, Zagreb 2011.), *Povijesnofilozofski tekstovi* Pavla Vuk-Pavlovića (HFD, Zagreb 2011.) te dvaju zbornika: *Filozofija prakse* urednika Nenada Dakovića (Dom omladine Beograda, Beograd 2011.) i *Philosophy World Wide: Current Situation. Materials for International Cooperation and Philosophical Encounters*, urednice Maije Kūle (University of Latvia / FISP, Riga 2011).

Utorak, 20. rujna, započeo je plenarnim predavanjima Steliosia Virvidakisa (Grčka) »Forme prisvajanja i ideoloških korištenja drevne grčke filozofije i kršćanske pravoslavne teologije kod suvremenih grčkih mislioca« i Hrista Todorova (Bugarska) »Višeglasje i gluhoća. O komunikaciji u današnjoj filozofiji u Bugarskoj«. Atenski profesor filozofije je nakon kratkog kronološkog pregleda razvoja ideja zapadne Europe predložio ponovno oživljavanje stare grčke i kršćanske pravoslavne misli te naveo niz argumenta kojim je potkrijepio taj prijedlog. Todorov se u svom predavanju osvrnuo na političku promjenu u Bugarskoj prije dvadeset godina koja je dovela do razvijanja političkih sloboda, pluralizma ideja, ali i poteškoća u komunikaciji unutar različitih filozofskih polja. Odmah potom slijedila su dva ciklusa izlaganja koja su se, kao i prethodnog dana, odvijala u tri paralelne sekcije sa završetkom u rano poslijepodne. Poslijepodnevni sati su bili rezervirani za izlet u Osor. Na samom kraju dana odvalo se svečano obilježavanje 20. obljetnice *Dana Frane Petrića* u sklopu kojega su retrospektivu djelovanja *Dana* prikazali Pavo Barišić i Bruno Ćurko. Ta je prigoda poslužila i za obilježavanje još jedne obljetnice. Krunoslav Pranjić održao je predavanje o Ivi Andriću povodom pedesete obljetnice dodjele Nobelove nagrade za književnost jednom od najvećih književnika s ovih prostora. Tom su prilikom također podijeljene povelje i priznanja istaknutim sudionicima *Dana Frane Petrića* zbog doprinosa organizaciji i uspješnom radu same manifestacije.

Posljednji se dan simpozija, uz regularna izlaganja u dvije sekcije, odvila i studentska sekcija s četiri izlagača. Za kraj simpozija održala su se dva plenarna izlaganja. Betül Çotuksöken (Turska) u izlaganju »Antropontologija kao nova vrsta ontologije« postavila je tezu o novoj filozofskoj disciplini koja se isključivo usredotočuje na ljudsko biće kao polazište. Ontologija koja je sadržana u terminu 'antropontologija' je nominalistička ontologija prema kojoj svaki entitet koji postoji, postoji unutar partikularnih okvira. Drugo plenarno predavanje »Razvoj integrativne bioetike na mediteranskom prostoru Jugoistočne Europe« održao je Mislav Kukoč (Hrvatska) i u njemu se dotaknuo samih korijena integrativne bioetike, njezine pozicije unutar mreže filozofskih disciplina, odnosa prema primijenjenoj etici te njezine perspektive na području Jugoistočne Europe i Mediterana.

Teško je pokriti čitav spektar tema koje su se obrađivale u sklopu ovog simpozija, budući da je izloženo više od sedamdeset referata. Stoga ću pokušati sažeto istaknuti tematske okvire unutar kojih su se izlaganja i prateće rasprave kretale. Dio izlagača bavio se temama koje su promišljale kretanja filozofske misli u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi s obzirom na političke i svjetonazorske mijene tih područja u zadnjih dvadeset godina. Velik dio simpozija bio je posvećen pregledima suvremenih filozofskih strujanja unutar država iz kojih su izlagači dolazili, dok se jedan manji dio posvetio konkretnim filozofskim disciplinama te njihovoj poziciji unutar filozofskih struja Srednje i Jugoistočne Europe. Naposljetku, dio referata tematizirao je likove i djela istaknutih filozofa Srednje i Jugoistočne Europe i njihovih doprinosa razvoju filozofske misli na tim prostorima.

Predsjednik Programskog odbora Pavo Barišić u opisu programa simpozija je istaknuo

»... da filozofija i znanost imaju osobitu zadaću rasvijetliti smisao društvenih zbivanja i potaknuti dijaloška nastojanja u pluriperspektivnom traženju i razmatranju istine. Važni su koraci na tom putu rušenje zapreka i otvaranje prema boljem poznavanju, suprotstavljanje tendencijama udaljavanja i razlika kako bi se jugoistok Europe vratio zadaći koju je imao u povijesti kada su iz njega poniknule i razvile se europska i planetarna filozofija i znanost.«

Dani Frane Petrića su u svojem dvadesetogodišnjem djelovanju bili jedno od važnih mjesta na kojima se nastojalo obuhvatiti upravo ta pitanja. Može se zaključiti da je ova okrugla obljetnica djelovanja *Dana* obilježena na primjeren način te se možemo nadati da će i u budućnosti nastaviti s jednako uspješnim radom.

Elvina Šehić

20. Dani Frane Petrića, »Od Petrića do Boškovića – Mijene u filozofiji prirode«

U organizaciji Hrvatskog filozofskog društva i pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Ive Josipovića, Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Ministarstva kulture Republike Hrvatske te Primorsko-goranske županije, u Cresu je od 21. do 24. rujna 2011. godine u sklopu jubilarnih 20. Dana Frane Petrića održan 18. međunarodni simpozij »Od Petrića do Boškovića – Mijene u filozofiji prirode«. Povodom obilježavanja 300-te godišnjice rođenja Rudera Boškovića, ove je godine, kao što se i vidi iz naslova samoga simpozija, proširena tema i na život i djelo ovog velikog hrvatskog mislitelja.

Sudionicima simpozija su se u četvrtak 22. rujna pozdravnim riječima obratili predsjednik Programskog odbora simpozija Ivica Martinović te gradonačelnik grada Cresa Kristijan Jurjako.

Uvodno predavanje naslovljeno »Scarella protiv Boškovića (*adversus Buskovikium*): prvi tiskani napad na Boškovićevu teoriju silā 1754.« održao je Ivica Martinović (Zagreb) u kojem je iznio kako je Giambattista Scarella u prvom svesku svog djela *Opća fizika* prvi u tisku napao i kritizirao Boškovićevu teoriju silā iz 1754. godine. Kao što smo doznali iz izlaganja, Scarella se također u poglavlju »De virium aestimatione« osvrnuo na Boškovićev rad. U sljedećem izlaganju »Ruder Bošković i znanstvena komunikacija«, Blanka Jergović (Zagreb) nas je upoznala s Boškovićevim epom *O pomrčinama Sunca i Mjeseca* koji, osim što je didaktičan, ima i osobine znanstvene komunikacije u modernom smislu. Francis Brassard (Dubrovnik) je u izlaganju naslovljenom »Da Bošković nije bio isusovac: o odnosu između kulture i znanstvene kreativnosti« pokazao kako je religiozna sredina u kojoj je Bošković živio i djelovao, iako su postojale predrasude o nekim znanstvenim pitanjima, pružila povoljne uvjete za njegovo znanstveno djelovanje. Uslijedilo je izlaganje Mirele Altić (Zagreb) »Doprinos Rudera Boškovića razvoju kartografske znanosti« u kojem je iznijela kako je Bošković zajedno s Christopherom Maireom sastavio novu kartu Papinske države. Altić nam je uz pomoć usporednog istraživanja karata koje su se temeljile na Maire-Boškovićevu predlošku pokazala doprinos koji je Bošković dao razvoju kartografske znanosti. Marinko Marić (Dubrovnik) je u svom izlaganju »Genealogija roda Bošković iz Orahova Dola« objasnio razvoj roda Bošković u selu Orahovom Dolu te transformaci-

ju roda Bošković u rodove Tomičić i Kristić. O Boškoviću pjesniku govorile su u svojim izlaganjima Irena Bratičević (Zagreb) i Petra Šošarić (Zagreb). Iz izlaganja Irene Bratičević »Pjesništvo u Boškovićevoj rukopisnoj ostavštini u Bancroft Library Kalifornijskoga sveučilišta Berkeley« saznali smo kako se u spomenutoj knjižnici od 1962. godine nalazi pohranjena Boškovićeva rukopisna ostavština te kako je njegova pjesnička ostavština u nas uglavnom još nepoznata. Petra Šošarić je u svom izlaganju »Klouzule antičkih pjesnika u *Eklogi* (1753) Rudera Boškovića«, nakon kratkog uvoda o značenju klouzula, pokušala dati odgovore na nekoliko pitanja vezanih uz klouzule koje je Bošković upotrijebio u *Eklogi*. U večernjim je satima Krunoslav Pranjčić (Zagreb) održao predavanje naslovljeno »Ivo Andrić, dobitnik Nobelove nagrade za književnost (1961) – 50. obljetnica (2011)« te je održana promocija knjige *Eksperimentalna fizika i spoznajna teorija*, 3. promijenjeno izdanje (Školska knjiga, Zagreb 2011.) Tomislava Petkovića na kojoj je, osim autora, o knjizi govorio i Franjo Sokolić.

Drugi radni dan započeo je s izlaganjem Hede Festini (Rijeka) »Ruder Bošković – što je doista njegova indukcija?« u kojem je rečeno kako Boškovićeva »široka« i »obilna« indukcija posjeduje vlastite osobitosti te kako je najbliža Wittgensteinovu razumijevanju znanstvene teorije kroz pojam mreže. U svom izlaganju »Petrićevo razumijevanje astrologije u *Deset dijaloga o povijesti*« Ivana Skuhala Karasman (Zagreb) je pokazala kako Petrićevo tematiziranje astrologije u vezi s poviješću ima dva aspekta: prvi koji se odnosi na povijest astrologije te drugi koji se odnosi na primjenu astrologije u sagledavanju cikličkih i eshatoloških koncepcija povijesti. O Boškovićevu doprinosu kemiji govorila je Snježana Paušek-Baždar (Zagreb). Bošković je u *Raspravi o rjetkoći Sunčeve svjetlosti* prvi postavio tezu o flogistonu kao »pozitivno laganoj tvari«. Dragoslav Stoilković (Novi Sad) je održao izlaganje naslovljeno »Kako primeniti Boškovićevu *Teoriju* u savremenoj fizici i kemiji«. Pokazao je kako se *Teorija* može primijeniti u strukturi fluida, polimerizaciji etilena, topljenju polietilena, polimerizaciji metilmetakrilata te izračunu gustoće planeta. U svom izlaganju »Odjeci doprinosa Boškovićeve prirodne filozofije nauci u člancima i delima naučnika u Srbiji« Drenka Dobrosavljević (Novi Sad) je dala pregled proučavanja Boškovićevih djela u Srbiji. Navela je kako je od 1891. godine do danas u Srbiji o Boškovićevoj prirodnoj filozofiji objavljeno više od 150 članaka. Goran Gjetvaj (Zagreb) i Ivica Martinović (Zagreb) održali su izlaganje naslovljeno »Prva Boškovićeva hidrotehnička

ekspertiza: *Scrittura* nakon poplava Tibera 1750. i 1751.«. U izlaganju je bila riječ o spisu *Scrittura su le ragioni e rimedii [...]* koji je Bošković napisao krajem 1750. te početkom 1751. godine, nakon što obišao oštećene drvene rive Fiumicina. Izlaganje »Povijesni znanstveni komentar uz Boškovićevu raspravu *De aurora boreali*« održali su Vladis Vujnović (Zagreb) i Ivica Martinović (Zagreb). O spomenutom spisu Vujnović je govorio s pozicije fizike atmosfere, a Martinović s pozicije povijesti znanosti. Prije poslijepodnevnih izlaganja održana je promocija slikovnice Snježane Paušek-Badžar i Pike Vončina *Ruđer Bošković* (Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik 2011.). O slikovnici su govorili autorica teksta Snježana Paušek-Badžar i Ivica Martinović. Namjera izlaganja »Pripovjedač kojem treba opravdanje: Michelangelo Giacomelli o Boškovićevu arheološkom otkriću antičke vile« Snježane Husić (Zagreb) je bila odrediti temeljne diskurzivne strategije koje je Giacomelli upotrijebio u pripovjedačkom pozicioniranju prema Boškoviću te prema predmetu i čitateljima. Dušan Ražen (Zagreb) je u izlaganju »Potraga za Pineovim portretima Ruđera Boškovića« govorio o naporima koje su poduzeli on i Jadranka Njerš Beresford-Peirse u potrazi za Boškovićevim portretom Roberta Edge Pinea. Navečer, osim dva izlaganja, bio je organiziran i susret s pobjednicom Državnog natjecanja iz filozofije »Ruđer Bošković i filozofija prirode« Barbarom Šoda, na kojem su osim pobjednice sudjelovali i Ivica Martinović te Bruno Čurko. O tome koja se Boškovićeva originalna djela mogu pronaći u digitalnim bibliotekama, njihov broj te koliko je knjiga i članaka u Hrvatskoj objavljeno o Boškoviću govorio je u svom izlaganju »Prisutnost Ruđera Boškovića u digitalnom svijetu« Bruno Čurko (Zagreb). Marin Martinić Jerčić (Zagreb) i Ivica Martinović (Zagreb) u svom su izlaganju »Kako digitalizirati tiskana djela Ruđera Boškovića« na primjerima četiri žanra (rasprava, tehnička ekspertiza, zemljovid, rezultat astronomske motrenja) dali model kako bi se trebala digitalizirati Boškovićeve djela.

Posljednji radni dan započeo je izlaganjem »Granice prirodne filozofije i znanost po Boškoviću« Stipe Kutleše (Zagreb) u kojem je dao pregled najznačajnijih postavki kao i zaključaka prirodne filozofije Ruđera Boškovića. Kutleša je također pokazao kako je uopće Bošković došao do tih spoznaja. Sljedeće izlaganje, naslovljeno »Boškovićeve promišljanja o Bogu u svjetlu suvremene (analitičke) filozofije religije«, održala je Aleksandra Golubović (Rijeka) koja je govorila o načinima Boškovićeve pokušaja dokazivanja Boga, zatim o atributima koje je pripisao Bogu te

je na kraju pokušala utvrditi koliko su Boškovićeve teze o Bogu prihvatljive sa stajališta suvremene (analitičke) filozofije religije. Mihaela Girardi-Karšulin (Zagreb) održala je izlaganje pod naslovom »Petrićeva antinomija«. Tako Petrić u šestoj knjizi četvrtog sveska *Peripatetičkih rasprava* osporava Aristotelov dokaz da je nebo vječno. O jednom dijelu *Kaldejskih proroštva*, teurgiji, o značenju teurgije kod novoplatoničkih mislioca te o njejoj ulozi unutar renesansnog novoplatonizma govorila je Erna Banić-Pajnić (Zagreb) u izlaganju »Novoplatonizam i *Kaldejska proroštva*«. Iz izlaganja Franje Sokolića (Split) »Ruđer Bošković i polemika oko pojma *vis viva*« saznali smo kako se Bošković u spomenutu polemiku uključio raspravom *De viribus vivis* iz 1745. godine. Posljednje izlaganje na ovogodišnjem simpoziju, naslovljeno »Pojam sile u Petrićevoj i Boškovićevoj filozofiji prirode: povijesno-epistemološki pristup«, održao je Tomislav Petković (Zagreb). Petković je svoje izlaganje započeo s Petrićevom fenomenološkom teorijom plime i oseke, a završio s prikazom Boškovićevih dostignuća.

Ovogodišnji 18. međunarodni simpozij »Od Petrića do Boškovića – Mijene u filozofiji prirode« bio je u znaku Ruđera Boškovića. Naime, od održana dvadeset i četiri izlaganja samo tri izlaganja nisu bila posvećena životu ili djelu ovog znamenitog hrvatskog mislitelja. Treba napomenuti kako je simpozij bio bogat i popratnim sadržajima što je dodatno pridonijelo kvaliteti simpozija.

Ivana Skuhala Karasman

Simpozij »Razvoj i okoliš – perspektive održivosti«

Na Filozofskom se fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 6. i 7. listopada 2011. u organizaciji Odsjeka za sociologiju održao znanstveni simpozij s međunarodnim sudjelovanjem pod nazivom »Razvoj i okoliš – perspektive održivosti«. Ovaj je skup posebno obilježio jedan značajan jubilej u hrvatskom znanstvenom izdavaštvu: 20. godišnjica izlazenja časopisa *Socijalna ekologija*, kojemu su izdavači Zavod za sociologiju pri Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Hrvatsko sociološko društvo, što mu je i dalo jedno posebno svečano ozračje.

Uvodne riječi na skupu prva je uputila predsjednica Organizacijskog odbora prof. dr. sc. Branka Galić, a nakon nje pozdravne je

govore održalo još nekoliko uglednih gostiju. Prvi je skup pozdravio domaćin, dekan Filozofskog fakulteta Damir Boras, koji je iznio svoje viđenje važnosti izlaženja spomenutog časopisa, ali i ovakvih zbivanja kao što je sam znanstveni simpozij, pri čemu je istaknuta važnost humanističkih znanosti u razvoju društva. Na njega se nadovezao rektor Zagrebačkog sveučilišta Aleksa Bjeliš, koji je pozdravio i naglasio potrebu daljnjeg rada na interdisciplinarnosti, kojemu je ovaj skup izvrsno oprimgjerenje. Pozdrave je uputio i predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Zvonko Kusić, koji je naglasio značaj ovakvih aktivnosti kojima je Filozofski fakultet u Zagrebu uvijek kao nositelj bio možda i najvažniji faktor u formiranju našeg kulturnog i nacionalnog identiteta. Državni tajnik za okoliš Nikola Ružinski istaknuo je kako je skup došao u pravo vrijeme, kada smo u jeku rasprave o globalnoj ekološkoj krizi, te kako časopis svakako prati svjetske trendove u akademskoj raspravi o tim problemima. Pozdrave je uputila Jadranka Veselić Bruvo, pročelnica Gradskog ureda za strategijsko planiranje i razvoj Grada, istaknuvši interes Grada Zagreba za ovakva događanja i poseban značaj socijalnoekoloških istraživanja za »gradski organizam«.

Nakon pozdravnih govora skup je službeno otvorila Branka Galić, a radni dio simpozija započeo je dvama plenarnim izlaganjima. Krešimir Kufrin u izlaganju »Socijalnoekološka istraživanja objavljena u časopisu *Socijalna ekologija* u razdoblju 1992.–2011.: Pregled i evaluacija« iznio je detaljan pregled socijalnoekoloških istraživanja u časopisu, dao procjenu sadašnjeg stanja i ponudio sugestije za dodatno podizanje kvalitete časopisa u budućnosti. Ivan Cifrić u svojem se izlaganju »Razvoj i okoliš – pogled iz sadašnjosti« osvrnuo na brojne socijalnoekološke momente dodatno ih začinivši svojstvenom mu ironijom i humorom. Tako se osvrnuo na nekoliko recentnih deklaracija koje govore o zaštiti okoliša, govorio o (ne)uspjelosti konferencija koje se tiču istoga, primijetio da se, unatoč naglašavanju da je suvremeno društvo u krizi, i dalje radi po starome, iskazao potrebu za jednim novim ekološkim pokretom, tzv. *green new deal*, pokretom koji će mijenjati stvari itd.

Nemoguće je detaljno prikazati sve bogatstvo skupa pojedinačnim prikazima svih izlaganja, međutim ona će biti jasno naznačena već kratkim i jezgrovitim pregledom njihova broja i tematike. Prijavljena izlaganja bila su raspodijeljena kroz dva dana, svako od njih u po tri sesije koje su se paralelno odvijale. Prvi je dan tako ukupno bilo 36 izlaganja na rasporedu (ne računajući ona plenarna). Prva prije-

podnevna sesija koncentrirana je na pojam održivog razvoja, druga na ekološku problematiku prirodnih resursa, a treća na društvene utjecaje i sudjelovanje građana u pitanjima koja se tiču ekologije. Prva poslijepodnevna sesija tematizirala je društvenu percepciju vrijednosti okoliša i njegovu pravnu zaštitu u različitim zemljama regije, druga pojam krajobrazu u različitim perspektivama, a treća odnos između etike i ekologije. Prva večernja sesija usredotočila se na pitanje ekološke svijesti i ekološkog aktivizma, druga na različite moduse odnosa između politike i zaštite okoliša, a treća na pitanje odnosa urbanizma i urbanog razvoja prema utjecaju na okoliš i značenje za njega. Na kraju dana upriličen je prigodni domjenak u Palači »Dverce«, u kojoj je sudionike simpozija ugostio zagrebački gradonačelnik Milan Bandić.

Raspored je drugi dan ispunilo čak 48 izlaganja. Prva jutarnja sesija obilježena je teorijskim razmatranjima ekosustava, druga je ukazala na važnost povijesne i kulturološke perspektive u razmatranju pitanja i problema okoliša, a treća se bazirala na pitanjima odnosa turizma i održivog razvoja. Prva prijepodnevna sesija (prva koja se održavala na engleskom jeziku) u sebi je spojila teorijska razmatranja iz pozicije društvene kritike, etike, ali i politike prema ekološkim problemima, druga se koncentrirala na pojam ekofeminizma, a u trećoj se istraživao odnos između religije i ekologije. Prva večernja sesija (druga i posljednja na engleskom jeziku) pružila je nekoliko kulturalnih pristupa i interpretacija prostora života i življenja, druga je ukazala na neke tehnološke aspekte vezane uz pitanje održivog razvoja, a treća je propitivala veze odgoja i ekologije. Prva večernja sesija ponudila je nekoliko etičkih pristupa pitanju zaštite okoliša, druga se dotakla umjetničke perspektive u pristupu okolišu, a treća, i posljednja, najvećim je dijelom bila koncentrirana na pitanje socijalne konstrukcije okolišne problematike. Na kraju simpozija organizirana je zaključna rasprava, nakon koje je simpozij zatvoren.

Ovaj kratki prikaz dovoljno zorno govori o interdisciplinarnosti samog skupa, pri čemu se prije svega misli na velik broj znanosti i znanstvenih pristupa koji su bili uključeni u socijalnoekološka pitanja. S druge strane, ne može se ne primijetiti velik broj ostalih, vanznanstvenih perspektiva koje su uključene u problematiziranje istih tema, čime je skup uvelike dobio na dinamici, a rasprava dodatno obogaćena. Naposljetku valja istaknuti i činjenicu da je prijavljena izlaganja potpisivao ukupno 141 (su)autor, od čega njih 34 iz stranih zemalja (Austrija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Portugal, Slovenija, Srbija).

Ovoliki broj autora i broj zemalja iz kojih dolaze sudionici ukazuje na značaj skupa kao vodećeg okupljanja znanstvenika u socijalno-ekološkim istraživanjima u čitavoj regiji.

I sam sudionik ovog skupa, mogu posvjedočiti izuzetnu profesionalnost organizatora, vrhunsku organizaciju samog skupa te neobično ugodnu i poticajnu klimu koju su domaćini pružili sudionicima. Ovaj je skup nedvojbeno na najbolji način ostvario svoja dva glavna cilja: (a) okupljanje znanstvenika iz različitih znanstvenih disciplina u zajedničkom promišljanju odnosa društva i okoliša, te (b) svečano obilježavanje dvadeset godina izlazenja časopisa *Socijalna ekologija*, koji je to u potpunosti zaslužio. Zaključio bih s nadom da će se što više izlagača odazvati pozivu organizatora da pošalju svoja istraživanja priređena *in extenso* za objavljivanje te čestitkama organizatorima na visokokvalitetnom skupu i uredništvu časopisa na zavidnu jubileju.

Igor Eterović

Konferencija o jugoslavenskoj »Praxis filozofiji« i »Korčulanskoj ljetnoj školi«, 1963–1974

Na Korčuli je od 13. do 15. listopada 2011., u organizaciji ureda za Jugoistočnu Europu Rosa Luxemburg Stiftung, Ureda Kulturforum Rosa Luxemburg Stiftung iz Berlina, a uz podršku Centra za kulturu grada Korčule, održana međunarodna konferencija o filozofiji *Praxisa* na kojoj su sudjelovali/e učesnici/e iz zemalja regije (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija itd.) te iz brojnih europskih zemalja (Njemačka, Italija, Poljska, Turska itd.) od kojih su neka od najznačajnijih imena s područja društvenih i humanističkih znanosti bili ujedno i sudionici/e događanja vezanih uz *Praxis* i *Korčulansku ljetnu školu*, kao i brojni mladi istraživači/e koji/e nakon gotovo pola stoljeća otkrivaju snagu i značaj praksisovske misli.

Konferenciju su otvorili organizatori govornici: Boris Kanzleiter, voditelj Ureda RLS za Jugoistočnu Europu sa sjedištem u Beogradu, te Krunoslav Stojaković i Vladan Jeremić, također iz Ureda Rosa Luxemburg Stiftung, koji su naglasili značaj i važnost praksisovske misli, kao i ulogu *Korčulanske ljetne škole* u formiranju mišljenja šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća kako u regiji

tako i u okvirima svjetskog mišljenja. Jedan od posebnih razloga za organizaciju ovakvog skupa je i činjenica, kako su istaknuli organizatori, da u »društvenim analizama istraživača s post-jugoslavenskih prostora ne postoji sistematično i kontinuirano istraživanje nasljeđa *Praxisa* i *Korčulanske ljetne škole*«. U tom je pogledu svrha ove konferencije, kako su istaknuli organizatori, »historijska rekonstrukcija rasprava unutar *Praxisa* i *Ljetne škole* te pokušaj njihovog konstituiranja kao mjesta sjećanja koje je težilo kritičkoj obnovi marksizma istočnoeuropskog tipa i početnoj, opće europskoj suradnji u znaku kritičke teorije i nove ljevice.« Na taj način i ovaj puta Korčula postaje mjestom susretanja misaonih radnika različitih profila iz različitih okružja.

Program je nastavljen diskusijom pod nazivom »Sjećanje i suvremenost. Razgovor s akterima i akterkama Korčulanske ljetne škole« koja je okupila najstarije učesnike i učesnice konferencije, one koji/e su bili učesnici/e događanja *Korčulanske ljetne škole* i suradnici/e časopisa *Praxis*. U ovom dijelu konferencije sudjelovali su Zagorka Golubović, Božidar Jakšić, Božidar Gajo Sekulić, Nebojša Popov i Lino Veljak. Kako je riječ o eminentnim misliteljima, ovaj dio rasprave poslužio je kao izvrstan uvod u rad konferencije, budući je u njemu došlo do oslikavanja vremena i sudionika razdoblja *Praxisa*, ocrtavanja pojedinih političkih događaja i upućivanja na pojedina važna mjesta društvenog sjećanja onog vremena. Svakako je ovdje važno istaknuti, među mnogim dragocjenim uvidima iznjedrenim kroz ovaj razgovor, dvije određujuće dimenzije: prva, *Praxis* nije bio jedinstvena monolitna misaona tvorba, nego uistinu živi i neprestano pulsirajući pluralizam teorijskih pristupa koji je ocrtavao ono najbolje na svjetskoj misaonoj sceni onoga vremena, kojemu bi zajednički misaoni nazivnik bio shvaćanje filozofije kao snage koja nužno, po snazi vlastitih unutrašnjih zakonitosti, intervenira u život. Druga dimenzija vezana je uz ljevičarsko, a ne čini se pretencioznim kazati i marksističko, iako ne ekskluzivističko-marksističko, određenje napora ljudi koji su se okupljali oko *Praxisa* i djelovali zajednički u radu *Korčulanske ljetne škole*, čije je osnovno obilježje bila borba protiv kapitalističkog načina uređenja društva, kao i protiv oficijelnih, prečesto etatičkih i nacionalističkih, određenja marksizma, poglavito onih sovjetskog tipa. Ovo treba imati na umu i zbog činjenice neprestane napetosti između grupacije *Praxisa* i jugoslavenskih vlasti što je na kraju dovelo i do gašenja rada časopisa i škole.

U poslijepodnevnom terminu u Panelu 1, naslovljenom »*Praxis* i kultura« referat je održao Krunoslav Stojaković na temu »*Praxis* kao kognitivni okvir kulture?« u kojemu se

autor poduhvatio nalaženja odgovora na dva krucijalna pitanja. Prvo, što je glavna inspiracija kulture? I drugo, kakav je odnos filozofije i kulture? Odgovori na oba pitanja ponuđeni su iz kuta razjašnjavanja uloge praxis-filozofije na društvena događanja onovremene Jugoslavije i šire regije. Vrijedi istaknuti jedno, kako naglašava autor, da uloga filozofije umnogome izlazi iz akademskih okvira i teži nekom budućem oslobođenju čovjeka. Drugo izlaganje, naslovljeno »Kultura po meri čovjeka?«, održala je Branka Ćurčić. U predavanju je nastojala rasvijetliti neke aspekte »proizvodnje« znanja i utjecaje tog procesa na društvo. Posebnu pažnju autorica je pridala interpretaciji međuodnosa kulturne djelatnosti i intelektualnog rada uopće, na primjeru praxis-filozofije. Treće izlaganje, ono Gala Kirna, naslovljeno »Crni val kao umjetnički odraz *Praxisa*?« ukazalo je na neka ograničenja praksisovskih nastojanja koja se ponajviše uočavaju u nedostatku obuhvatne kritike političke ekonomije. Nadalje, autor je nastojao oslikati odnos unutar društva, posebno gledano na razvoj privrede i povećanje standarda života građana, i umjetničkog stvaralaštva koje se odlikuje pogledima koja su dobila režimsko određenje »Crni val«. Zaključno, iako sadržaj ovih izlaganja, prema našem sudu, stoji izvan glavne linije mišljenja *Praxisa*, čini se važnim reći da je riječ o vrijednim priložima u istraživanju socijalnog, ekonomskog i umjetničkog okružja spomenutog vremena i misaonih nastojanja.

Prve večeri konferencije otvorena je i izložba o *Korčulanskoj ljetnoj školi* čiji se postav mogao razgledati tijekom cijele manifestacije u predvorju Centra za kulturu. Na otvorenju su govorili Petar Milat i Ante Lešaja, obojica iznimno zaslužne osobe za očuvanje baštine praksisovskog mišljenja.

Drugi dan konferencije otvoren je Panelom 2 naslovljenim »*Praxis* – Filozofija« u kojemu su također bila tri izlaganja. Prvo, ono Ankice Čakardić naslovljeno »Kontekst ljevice i njezini kritički potencijali«, ponudilo je temeljne uvide za kritiku tržišnog poretka s jedne strane, kao i problematiziranje fenomena moći s druge, posebno s gledišta feminističkih i anarhističkih teorija. Nedvojbeno, »tržišno društvo« čini čovjeku štetu, budući ga svodi na rang robe, no ipak ostaje pitanje: tko je subjekt promjene? Sljedeće izlaganje, »Tko je subjekt univerzalne prakse?« autora Ozrena Pupovca, imalo je za cilj rasvijetliti problematiku prakse, u čemu je autor krenuo od Marxovih stavova, odakle je nastojao sagledati neka praksisovska shvaćanja čovjeka naglašavajući ulogu rada i neprekidne samotransformacije kao osnovnog određenja ljudskog bića. Sljedeće izlaganje, ono Thomasa

Seiberta naslovljeno »Ontologija revolucije«, oslikalo je pozicije humanizma, antihumanizma i revolucije unutar sklopa marksističkog, pa tako i praksisovskog mišljenja. Zasižno, ova izlaganja otvaraju nekoliko vrlo značajnih problemskih pravaca u izučavanju srži praksisovskih pozicija.

Panel 3, naslovljen »*Praxis* – Jednakost i sloboda«, sadržavao je dva predavanja. Prvo, autora Hrvoja Jurića naslovljeno »Anarhizam i marksizam u perspektivi praxis-filozofije«, istaknulo je mjesto anarhističkih misli unutar marksističkih misaonih strujanja, posebno se osvrnuvši na praksisovske poglede na anarhizam. Posebnu pažnju autor je posvetio iznimno značajnom pitanju, onom uloge države u životu čovjeka, te je ocrtao različita gledanja pojedinih praksisovskih mislitelja na ključan problem koji se nalazi u srži obaju doktrina, i anarhističke i marksističke, a riječ je o sljedećem: kako ukinuti državu i time otvoriti mjesto slobodi. Sljedeće predavanje, ono Michaela Koltana naslovljeno »Praxis-filozofija i antiautoritarni pokreti«, išlo je u smjeru prikaza političkih i društvenih gibanja kodno nazvanih »68« koji su imali za cilj ukloniti sva ograničenja konzervativnih i autoritarnih političkih koncepata koji su dominirali Europom i svijetom. Središnja misao izlaganja bila je ocrtati moguće utjecaje praksisovske filozofije na spomenuta gibanja u Jugoslaviji, kao i detektirati njihove korijene u horizontu europskog mišljenja.

Panel 4, »Kritika birokracije i nacionalizma«, također je donio dva predavanja. Prvo, Ane Dević naslovljeno »*Praxis* o nacionalističkim monopolima: Upozorenje o parohijalizaciji konflikata u socijalističkoj Jugoslaviji«, ocrtalo je odnos praksisovaca prema nacionalizmu, kao i njihovu žestoku kritičnost prema postupcima vlasti. Važan aspekt autorčina pristupa je obimno ocrtavanje političkih događanja vezanih uz birokratizaciju jugoslavenskog društva i praksisovske kritike tih događanja. Drugo izlaganje, autora Luke Bogdanića naslovljeno »Praxisovska kritika nacionalnog pitanja. Godina 1971.«, ponudilo je prikaz jedne od najznačajnijih i svakako najupečatljivijih pozicija praksisovskog mišljenja. Riječ je pregledu događanja u Jugoslaviji, i konkretno u Hrvatskoj 1971. godine, koja se višeznačno prikazuje kao »Maspok« ili kao »Hrvatsko proljeće«. Autor je dao prikaz kritike tih događanja kroz djela pojedinih praksisovskih mislitelja. Treba svakako reći da je ovo jedna od značajnijih tema kroz koju se mogu sagledati brojne pozicije vezane uz praxis-filozofiju i okružje u kojemu je ona djelovala. Drugi dan konferencije doista je upotpunio nastojanja početka konferencije i to ponajprije kroz prikazivanje vrlo važnih

tema vezanih uz fenomen praxis-filozofije i političke sile koje su djelovanje s ili, češće, protiv nje. U večernjem terminu održan je razgovor s poznatim redateljem Želimirom Žilnikom o problematici filma u razdoblju šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, u kojemu su važnu ulogu imale analize međutjecaja praxis-filozofije i umjetničkog stvaralaštva.

Treći dan održana su dva panela. Panel 5, naslovljen »Marksizmi u Istočnoj Europi i Praxis«, sadržavao je tri predavanja. Prvo, autora Istvána Köhlera, nosilo je naslov »Budimpeštanska škola i Korčulanska ljetna škola«. Autor je prikazao neke aspekte mišljenja G. Lukácsa i A. Heller u svjetlu praksisovskih rasprava. Posebno važno pitanje ovog izlaganja je problem svijeta. Izlaganje Katarzynie Bielińskiej »Paralele, veze i mimoilaženja između praxis-filozofije i poljskih marksista tokom 1960-ih« prikazalo je odnos poljskih marksista, posebno A. Schaffa, L. Kołakowskoga i Lavovsko-varšavske škole prema mišljenju kakvo je bilo na djelu u praksisovskoj filozofiji. Izlaganje Thomasa Flierla, naslovljeno »Praxis 'alijenacija' i 'moderna socijalizam' u debatama u posljednjim godinama Njemačke Demokratske Republike«, ocrtalo je neke posebnosti interpretacija marksističke filozofije u DDR-u, posebno imajući na umu recepciju Hegelove filozofije i njen utjecaj na marksističku misao. Također, autor je prikazao način na koji je recepcija praxis-filozofije bila gušena u DDR-u.

Panel 6, posljednji panel, naslovljen je »Markizam u Zapadnoj Europi i Praxis« i u njemu su održana dva referata. Prvi, naslovljen »Praxis i frankfurtska škola«, u odsutnosti autora Nenada Stefanova pročitala je Elfride Müller. U njemu je bilo riječi o utjecajima filozofa Frankfurtske škole na praxis-filozofiju, kao i o recepciji praxis-filozofije od strane zapadnih mislitelja. Vrijedi i ovdje ponoviti često spominjane usporedbe sovjetskog i jugoslavenskog uređenja koje su znatno utjecale na shvaćanje praxis-filozofije na Zapadu. Posljednji referat, onaj Dušana Markovića pod naslovom »Praxis i Francuska. Veze, saradnja i odjeci« donosi raspravu o nekim društvenim problemima, poput tradicije ili autoritarnosti, te mogućim dodirima mišljenja francuskih i praksisovskih filozofa. Svakako je ovdje potrebno spomenuti R. Supeka koji je zasigurno najjača spona praxis-filozofije s Francuskom.

Vrlo burna i nadasve poticajna završna rasprava obuhvatila je sve probleme i pristupe iznesene na konferenciji i na posebno inspirativan način otvorila put u nova istraživanja

tako zamršenog i istovremeno vrijednog sklopa mišljenja kao što je onaj praxis-filozofije.

U konačnici svakako vrijedi reći da je ova konferencija izniman znanstveni i kulturni događaj. Iako nakon gotovo pola stoljeća od početka praxis-filozofije, rasprave su pokazale da su praksisovske misli još uvijek žive i vrlo aktualne, te da za njih postoji iznimno velik interes. S druge strane, širina tema i činjenica da se za praksisovsku misao zanimaju mladi istraživači kazuje da filozofska misao Praxisa nipošto nije samo filozofski historijat. Sasvim suprotno.

Goran Grgec
Tomislav Krznar

Konferencija »Bioethics – the Sign of a New Era: Bioethics, Media, Law and Medicine«

Na Ohridu je od 21. do 23. listopada 2011. godine održana prva međunarodna interdisciplinarna konferencija »Bioethics – the Sign of a New Era: Bioethics, Media, Law and Medicine« u organizaciji Instituta za novinarstvo, medije i komunikacije Pravnog fakulteta u Skopju, »Justinianus I« Sveučilišta sv. Ćiril i Metod te Centra za integrativnu bioetiku Kumanovo. Kao što je Dejan Donev, jedan od organizatora konferencije, naglasio prilikom otvaranja, integrativna bioetika koja se razvila i proširila upravo djelovanjem hrvatskih bioetičara, postala je ne samo nova znanstvena ili akademska disciplina nego i znak dolaska nove epohe gdje se znanje počinje shvaćati kao odgovornost. Ohridska je konferencija prva konferencija toga tipa u regiji, dakako i u Makedoniji, a za vrijeme njezina trajanja više je od trideset sudionika, profesora i mladih znanstvenika iz šest zemalja podijelilo znanje i iskustva u području bioetike, novinarstva, prava i medicine.

Prvi dan konferencije otvorili su Amir Muzur i Iva Rinčić s Medicinskog fakulteta u Rijeci izlaganjima »Bioethics: Problems of Its Defining and Scope« i »Rijeka Declaration on the Future of Bioethics«. Amir Muzur naglasio je važnost otkrića rada Fritza Jahra koji je već početkom dvadesetog stoljeća bioetiku poimao izvan uskog medicinskog okvira. Upravo je njegovo djelovanje zaslužno za otvaranje pitanja o korijenima bioetike, ali i njezino moguće (re)definiranje. Nastavno na Muzurovo izlaganje Iva Rinčić prikazala je rezultate prve međunarodne konferencije »Fritz

Jahr and the Roots of European Bioethics« održane u ožujku 2011. u Rijeci, odnosno *Riječku deklaraciju o budućnosti bioetike*. Luka Tomašević (Split) održao je izlaganje o ljudskom životu i pojmu dostojanstva gdje je usporedio kršćansko i suvremeno (laičko) shvaćanje dostojanstva. Marija Selak s Filozofskog fakulteta u Zagrebu iznijela je neke od medijskih aspekata transhumanističko-bio-konzervativističke debate. Denko Skalovski (Skopje) sagledao je doprinos pojma bioetike u obogaćivanju ekološke terminologije i problematike. U svom izlaganju o transgenim organizmima, Željko Kaluderović s Filozofskog fakulteta u Novom Sadu iznio je *pro et contra* stavove te recentnim podacima međunarodnih organizacija još jednom aktualizirao debatu oko GMO-a.

Nakon pauze uslijedila je druga sesija koja je potvrdila raznorodnost tema okupljenih u bioetičkom promišljanju. Agima Ljaljević (Podgorica) prikazala je problematiku odnosa varikocela i muške neplodnosti. Zajedničko izlaganje Zorana Todorovića, Branislava Medića i Milice Prostran s Medicinskog fakulteta u Beogradu nastavilo je započetu medicinsku problematiku raspravom o pozitivnim i negativnim aspektima upotrebe placebo u medicinskoj i farmaceutskoj praksi. Bardhyl Ćipi (Tirana) u svome je radu otvorio brojna etička pitanja u osteološkim studijima. Nada Gosić (Rijeka) je na temelju dvadesetogodišnjeg iskustva u realizaciji bioetičkog obrazovanja na Medicinskom fakultetu u Rijeci prikazala nacrt mogućeg bioetičkog syllabusa kako bi pomogla sadašnjim i budućim predavačima bioetike u nadilaženju poteškoća s kojima se susreću prilikom bioetičke nastave. O bioetičkim aspektima odnosa liječnik–pacijent izlaganje je održala Zaklina Trajkovska-Ancevska iz Skopja. Sudionici simpozija nisu ostali uskraćeni ni za izlaganje Sandre Radenović (Beograd) koja je, iako nije bila u mogućnosti prisustvovati konferenciji, poslala svoj rad o odnosu liječnik–pacijent–javnost–mediji kojeg je pročitala Sonja Antonić. Nakon prvog dana izlaganja uslijedio je sastanak regionalne koordinacije radne grupe za bioetičku edukaciju te posjet samostanu sv. Nauma u Ohridu.

Drugi dan konferencije započeo je izlaganjem Silvine Karačić (Trogir) i Elene Shataeve (St. Petersburg). Silvana Karačić iznijela je problematiku »trećih« – onih koji promatraju nasilje nad djecom, uključujući i djecu koja svjedoče nasilju nad djecom što otvara pitanje uloge i sukrecije društva u nasilju. Marko Trajković i Niko Josić iz Niša svojim su izlaganjem o aksiološkom pristupu pravnim normama otvorili »pravnu sekciju« konferencije. Uslijedilo je izlaganje Marije Todo-

rovske (Skopje) o odnosu običajnog prava i pravnog pozitivizma u bioetičkim raspravama. Izlaganjima iz područja bioetike i prava pridružilo se i izlaganje Nikole Tupančeskog i Dragane Kiprijanovske iz Skopja o medicinskom kaznenom pravu kao izazovu za novu epohu. Sonja Antonić s Filozofskog fakulteta u Novom Sadu u svome je izlaganju govorila o bioetičkoj odgovornosti masovnih medija. O medijima i njihovoj ulozi u bioetičkoj debati imali smo prilike slušati i iz prve ruke od skopske novinarkes Menche Atanasove Tochi koja je pogled na zdravstvo u Makedoniji pokazala iz novinarske perspektive.

Nakon zadnjeg izlaganja uslijedila je dugotrajna diskusija vrlo aktivne publike u kojoj su se sudionici složili kako ovime započeta bioetička rasprava neće završiti, nego, upravo suprotno, ova konferencija predstavlja njen sami početak, dok se nastavku nadamo već sljedeće godine.

Marija Selak

Simpozij »Filozofija i umjetnost«

Godišnji simpozij Hrvatskog filozofskog društva – *Filozofija i umjetnost* – održan je u Zagrebu, od 1. do 3. prosinca 2011. godine, u prostorima Školske knjige, i okupio pedesetak sudionika koji su u svojim petnaestominutnim izlaganjima i popratnim diskusijama otvorili brojne teme iz područja umjetnosti. Kao što je predsjednica Organizacijskog odbora Anka Čakardić istaknula u obrazloženju teme ovogodišnjeg simpozija,

»... umjetnost nije tek uzvišeni oblik ljudskoga izražavanja, ona je zapravo sebi svojstveno razotkrivanje biti ljepote, stanovita uspostava života u istini i slobodi uma. Upravo stoga je veza filozofije i umjetnosti osobito bliska: umjetnost oslobada filozofiju kad je posrijedi svijet nadosjetilnoga, i obrnuto, filozofija oslobada umjetnost od njezine zatvorenosti u oblasti osjetilnog.«

Ne čudi stoga što su pitanja vezana uz umjetnost, a posebice uz odnos umjetnosti i filozofije, privukla veliki broj domaćih i inozemnih stručnjaka, i to stručnjaka iz raznih područja i s raznim pristupima (pri čemu je potrebno naglasiti dominaciju kontinentalne filozofske tradicije nad analitičkom). Interdisciplinarnost ove teme vidljiva je u raznim aspektima s kojih se o umjetnosti govorilo: izuzev strogo filozofskih pristupa umjetnosti i problemu lijepoga, obilježenih klasičnim estetičkim elementima, govorilo se i o vezi umjetnosti i me-

dija, o umjetnosti i kulturi, o politici i političkim te ekonomskim, religijskim i sociološkim strukturama i njihovom utjecaju na razvoj, percepciju i recepciju umjetnosti te formiranje umjetničkih kanona i vrijednosti. Posebno valja istaknuti nekoliko izlaganja koja su se temeljila na analizi pojedinih umjetničkih djela, pravaca ili umjetnika, kao i činjenicu da su neka predavanja bila posvećena raznim umjetničkim formama i fenomenima koji su ponekad marginalizirani unutar estetičkih rasprava ili tek pronalaze svoje mjesto kao punopravni nositelji estetskih vrijednosti. Sve u svemu, simpozij je sadržajno zaista bio iznimno bogat i raznolik.

Uvodna izlaganja prvoga dana održali su Žarko Paić i Tomislav Brlek. Žarko Paić je, u izlaganju naslovljenome »Tehnosfera i događaj umjetnosti. Od performativne do digitalne estetike«, govorio o digitalnoj estetici, tvrdeći kako više ne možemo govoriti o filozofijskoj utemeljenju umjetnosti, već o prelasku i filozofije i umjetnosti u estetsku kodificiranu tehnosferu. Tomislav Brlek je pak, pod naslovom »Pisano mišljenje«, govorio o bliskosti filozofije i književnosti te njihovoj zajedničkoj poveznici – jeziku – i pokazao na koje se sve načine filozofija može postaviti prema književnosti. Ukazujući na političke implikacije sprege književnosti i filozofije, Brlek je analizirao preispisivanje pojmova *Konstellation*, *différance*, *différend*, *le partage du sensible*, *potenza* i *Kraft*.

Četiri predavanja okupljena u tematskom bloku »Stvaralaštvo i umjetnost u djelima hrvatskih i bosanskohercegovačkih teoretičara« pokazala su da i u domaćih filozofskih i teoloških autora postoje iznimno relevantna promišljanja o umjetnosti. Miroslav Artić je govorio o »Smislu i mogućnosti stvaralaštva u kritičkoj misli praksisovaca« kao »nedostatku koji treba ispraviti«, a posebno o pojmovima stvaralaštva i prakse kod M. Kangrge i R. Supeka, dok je Sanja Horvatinčić u izlaganju »Filozofija praxisa i Nova umjetnička praksa 1960-ih i 1970-ih godina u Hrvatskoj« analizirala odnos centara političke moći prema dvjema dominantnim kulturološkim pojavama šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a to su filozofska grupacija okupljena oko časopisa *Praxis* i *Korčulanske ljetne škole*, te nove umjetničke prakse. Horvatinčić je ustvrdila kako, unatoč različitom filozofskom viđenju umjetnosti i njezine društvene uloge te nedostatku izravnih veza između te dvije kritičke struje, one ipak zauzimaju analognu poziciju u odnosu na ondašnje strukture moći, što se očituje kroz tri aspekta: kroz kritiku dominantnog ideološkog diskursa, kroz napuštanje zadanih institucionalnih okvira umjetničkog rada i kroz težnju za emancipacijom

i širenjem vlastitog polja djelovanja. Izlaganje Zlatana Delića je podsjetilo na »Estetsku teoriju spoznaje, fenomenografiju i tekstualni aktivizam u djelu Kasima Prohića«, a Mile Marinčić i Berislav Čović govorili su o »Filozofiji umjetnosti i življenju ljepote dr. fra Ignacija Gavrana«.

Tematska cjelina »Metafora, ironija, humor« okupila je radove koji raspravljaju o naslovom istaknutim pojmovima i njihovu mjestu unutar estetike. Gordana Škorić je, u izlaganju »Metaforičko mišljenje«, govorila o metafori kao bitnoj jezičnoj figuri i njenom statusu u prostoru između filozofije i umjetnosti, pozivajući se na stavove o metafori iznesene u radovima Heideggera, Grassija i Ricœura. Nevena Jevtić je u svome izlaganju govorila o »Iskušenju ironije«, nastojeći odgovoriti na pitanje: »Može li ironija igrati ulogu kritike?« Pritom je analizirala Hegelove stavove o ironiji, usporedila ih sa Schlegelom i Nietzscheom, da bi na kraju dovela »kritički mehanizam ironije« u vezu sa suvremenim autorima (Rorty, Eagleton) i ukazala na odnos ironije i političkog konteksta. Blaženka Perica je, pak, održala referat pod naslovom »Između duhovitosti i duhovnosti«, u kojemu se bavila izričajima humora u suvremenoj vizualnoj umjetnosti. Time se otvorilo pitanje različitih načina prezentiranja humornoga i duhovitoga u vizualnim umjetnostima, gdje oblici humornoga dolaze u gradacijama, od vica i šale, dosjetke i satire do smiješnih radnji, parodije, izobličjenja, apsurdna, groteske i ironije.

S obzirom na brojnost izlaganja, popodnevi dio prvoga dana simpozija odvijao se u dvije paralelne sekcije, od kojih je svaka okupila tri tematska bloka. U tematskom bloku posvećenom »Kantovoj estetici i etici« govorilo se o nekim nezaobilaznim momentima Kantove estetike, kao što je koncept »moći sudenja« iz Kantove »treće Kritike«. Igor Cvejić održao je izlaganje o načinu mišljenja u sudu ukusa kod Kanta, s naglaskom na pojmove svijesti i humanosti, Vedran Rutnik o Kantovu pojmu genija i njegovu određenju s obzirom na uobrazilju, estetičke ideje, prirodno i umjetnički lijepo te osjećaj ugođe, a Slobodan Sadžakov o Kantovu zalaganju za ideju svjetskog mira, ali s obzirom na umjetnost. Igor Eterović je, pak, u izlaganju »Estetički argumenti za očuvanje okoliša« ponudio dvije estetičke linije na temelju kojih se iz Kantove estetike mogu utemeljiti argumenti za očuvanje okoliša. Prva linija temelji se na bezinteresnom svidanju, iz kojeg se dalje argumentira u smjeru indirektnih dužnosti glade očuvanja prirodnih ljepota i prirodne raznolikosti. Druga linija odnosi se na osjećaj uzvišenosti koji priroda pobuđuje u nama, a koji predstavlja simbol moralnosti, upozoravajući nas da smo nositelji moralno-

sti. Tematski blok »Filozofija, umjetnost i kultura u (post)modernom kontekstu« otvorila je Maja Solar s izlaganjem »Aktivna umjetnost i pasivna filozofija« u kojem je propitala politiku umjetnosti i aktivističke umjetničke prakse, odgovarajući na pitanje je li aktivistička filozofija zbilja aktivna, odnosno je li filozofija puko pasivno mišljenje intelektualaca. Davorin Čuti i Vilim Plužarić analizirali su dva ključna djela Alaina Badioua (*Teorija subjekta te Bitak i događaj*), posebno se osvrćući na subjekt umjetnosti. Izlaganje je bilo bazirano na suprotstavljanju dvaju viđenja umjetničkog diskursa, postmodernog povijesnog mišljenja, u čijoj je osnovi Badiouov nihilistički proglas o kraju umjetnosti i metafizičkog mišljenja, koji umjetničkom djelu »vraća bitak« i čini ga imunim na povijesna i društvena previranja. Mojca Rapo dovela je u pitanje odnos estetike i kulture, posebice s obzirom na zahtjev za interdisciplinarnošću. Ključni problem u izlaganju bila je »ženska estetika«, odnosno rodni aspekt estetike i (feminističke) epistemologije. U narednoj skupini referata izlagači su se bavili povezanošću filozofije i filma, što je bilo sugerirano i naslovom sekcije – »Filmozofija«. Marijan Krivak otvorio je ovaj tematski blok izlaganjem u kojemu je govorio o promišljanju filmske umjetnosti koje je ponudio Ollivier Pourriol u svojoj knjizi *Filmozofija*. Iskustvo gledanja filmova više se ne povezuje isključivo uz zadovoljstvo, već se okreće namjeri spoznaje svijeta u kojem živimo, no Krivak je zaključio da bismo ipak trebali dati prednost filmofiliji. Željka Matijašević je u svome izlaganju »Pop-filozof/psihanalitičar Slavoj Žižek i filmska umjetnost« ocrtała neke aspekte Žižekove filozofije u kojima podjednako dolaze do izražaja Žižek-filozof i Žižek-psihoanalitičar, te je ukazala na to da je njihovo preklapanje prilično upitno. Ukazavši na fenomen »akademske zvijezde«, koji Žižek i sam oprimjeruje, Matijašević je pokušala naznačiti njegove implikacije za studij društveno-humanističkih znanosti. Željko Uvanović je u izlaganju »'Estetika' i 'etika' savršenog zločina« analizirao »filozofiju zla« na primjeru nekažnjenih serijskih ubojica-likova iz nekoliko igranih filmova, ustvrdivši kako se u slučaju muških ubojica radi o pretežno estetskim motivima, dok žene ubijaju muškarce iz etičkih motiva. U izlaganju je također analizirana estetika zla i ružnoće, naspram estetike lijepoga i dobrog.

Druga sekcija popodnevnoga dijela simpozija započela je tematskim blokom posvećenim hermeneutici i umjetnosti. Dafne Vidanec govorila je o Hans-Georgu Gadameru i njegovu doprinosu razumijevanju koncepta umjetnosti, najprije s obzirom na problematiku

umjetnosti u odnosu na smisao, značaj i svrhu moderne umjetnosti, a zatim s obzirom na estetsku dimenziju umjetnosti koja obuhvaća tri razine: praktičnu (umjetnost kao igra), ekspresivnu (umjetnost kao simbol) i sakralnu (umjetnost kao svetkovina). Ivan Dodlek tematizirao je dijalošku filozofiju Martina Bubera i »umjetnost kao susret«, naglašavajući uvjete mogućnosti susreta s umjetničkim djelom, dok je Nediljko Matić problematizirao utjecaj medija u modernom umreženom društvu na hermeneutičko iskustvo umjetnosti. Sljedeća dva tematska bloka u ovome nizu ticala su se religije i poezije, pri čemu su kroz diskusije došle do izražaja i njihove međusobne veze. U cjelini naslovljenoj »Umjetnost u horizontu religije« prvo je predavanje održao Nusret Isanović, koji je govorio o islamskoj umjetnosti, nudeći »Prilog drukčijem čitanju i razumijevanju islamske umjetnosti«. On je analizirao razloge zbog kojih islamska umjetnost često nije cijenjena kao istinska umjetnost te pokušao, primjenom Kuhnovе ideje o promjeni paradigme, ukazati na potrebu za njezinim drugačijim razumijevanjem i čitanjem. Emil Čič je u izlaganju »Glazba kao slika Boga i božanskog: metafizika i pragmatizam ujedineni u umjetnosti« argumentirao u korist teze da glazba ima posebno mjesto među umjetnostima, zato što ona predstavlja konačni i nepobitni medij iskustva Božje opstojnosti. Uz to, ustvrdio je Čič, jedino je kršćanska civilizacija glazbu razvila do vrhunca, i to vođena idejom da je glazba ujedno iskaz osjećaja i dokaz Božje opstojnosti, kao i put povratka Bogu. Posebno mjesto u takvom shvaćanju glazbe imao je Aurelije Augustin, zahvaljujući kome Europa postaje ujedinenjena ne samo u kršćanskoj filozofiji nego i u umjetnosti. U tematskom bloku »Poezija, poetika i autopoetika« prvo je izlaganje održala Ivana Knežić, koja je govorila o pjesničkom stvaralaštvu filozofskoga klasika Thomasa Hobbesa, osvjetljavajući ovaj uglavnom nepoznat ili zanemaran dio Hobbesova opusa. Naredna dva izlaganja nisu bila klasična simpozijaska izlaganja, nego su »uživo« prezentirala poeziju i/ili autopoeitičke refleksije. Ivan Bekavac Basić predstavio je svoje originalno djelo, *Zbirku nenapisanih pjesama*, koja (uz upućujući predgovor i pogovor te sadržaj s naslovima nenapisanih pjesama) čitatelju nudi bjelinu i otvoren prostor za ispisivanje vlastitih pjesama. Time se čitatelju daje mogućnost da sam postane (su)autor ove knjige, a pritom se, dakako, postavlja čitav niz estetičkih i filozofijsko-umjetničkih pitanja na koja je i sam autor ukazao. Nikola Tadić je, pak, upoznao slušateljstvo sa svojom knjigom pjesama *Zagrebačka filozofska škola*, u kojoj na pjesnički način govori o filozofiji i filozofima, svojim

profesorima i kolegama, kao što su Vladimir Filipović, Gajo Petrović, Milan Kangrga, Marijan Cipra, Danilo Pejović i drugi, ispisujući neku vrstu posveta o lijepome, dobrome, pravednome i nepravednome, sreći i nesreći, spoznaji, ljubavi, životu...

Drugi dan simpozija uglavnom je bio posvećen interdisciplinarnom istraživanju umjetnosti, odnosno, s jedne strane, utjecaju koji mediji i društveno-politički događaji imaju na razvoj, percepciju, prihvaćanje i vrednovanje umjetnosti, a s druge strane, utjecaju koji nove tehnike – u »digitalnoj paradigmi« – imaju na razvoj novih umjetničkih formi, što sve više zahtijeva prepoznavanje i uvažavanje od strane umjetničkog svijeta. Uvodna izlaganja drugoga dana održali su Igor Čatić i Dragan Čalović. Igor Čatić je već u naslovu svog referata iznio osnovnu tezu: »Materijalna kultura je preduvjet duhovne kulture«. Prikazao je dva načina na koje materijalna kultura utječe na duhovnu kulturu. Prije svega, rezultati duhovne kulture prikazuju se s pomoću sredstava materijalne kulture, dok istodobno dostignuća materijalne kulture omogućuju stvaranje dodane vrijednosti koja se može odvojiti za potrebe duhovne kulture. Ovaj model povezanosti Čatić je prikazao pomoću usporedbe čovječjeg tijela i Platonove »idealne države«. Okosnicu izlaganja činila je analiza kiparstva i slikarstva, koji se temelje na proizvodnim postupcima istima ili sličnima s onima za proizvodnju drugih umjetnina i artefakata, ali se u tom procesu ostvaruje i »ono nešto« što ih čini umjetničkim djelima. Dragan Čalović posvetio se problematici umjetnosti s obzirom na nove medije, konkretno »umjetnosti u cyber-okruženju«. Cyber-prostor postaje, naime, novi veliki medij za umjetnost, novo veliko okruženje koje je moguće umjetnički oblikovati i unutar kojeg je moguće ostvariti umjetničke akcije kao odgovor na postojeće društvene odnose.

U tematskoj cjelini koja se bavila »Umjetnošću, vizualnom kulturom, medijima i politikom« prvo je izlaganje održao Predrag Terzić. On je, pod naslovom »Od percepcije do uronjenosti«, govorio o »post-fotografskom dobu« u kojemu slika više ne može biti garancija vizualne istine, niti stabilni označitelj vrijednosti. Važnost i utjecaj digitalizacije vidljivi su u tome što u digitalizaciji dolazi do prekida utrkivanja između umjetnosti i tehnologije te se razvija mjesto spajanja. Sead Alić je, u izlaganju višeznačna naslova »Scar(t)face«, nastojao analizirati dubinu i opasnost »ožiljaka na licu umjetnosti«, koji nastaju pod utjecajem globalnih procesa, a pogotovo medija i načina na koji mediji oblikuju i posreduju umjetnost. Marko Kardum usmjerio se na utjecaj politike i ideologije na

vizualnu kulturu u svom izlaganju »Granice političkog i ideološkog u vizualnoj kulturi«. Nakon podrobnije analize vizualne umjetnosti s obzirom na ono što se naziva »konceptom društvene konstrukcije vizualnog«, Kardum je istaknuo kako ipak vizualnu kulturu ne tumačimo samo kao društvenu konstrukciju, kodificirani sustav i ideologijsku nadgradnju, nego i kao vizualnu konstrukciju društvenoga. To znači da se vizualno ponekad otima konstrukciji i kodu, da ima ne-kulturnu ili prirodnu dimenziju, čime se otvara pitanje vizualne konstrukcije društvenog područja. Dunja Matić je svoje izlaganje naslovila »Aksiomatika želje – umijeće kastracije umjetnika ili...?«. Govorila je o umjetničkom stvaralaštvu iz perspektive aktualnog tržišta i pripadajuće mu kulturne proizvodnje/potrošnje, uz poseban naglasak na mehanizme proizvodnje i regulacije želja koje diktiraju kako stvaralaštvo tako i »konzumaciju« umjetnosti. Martina Miholić je, pod enigmatičnim naslovom »Vidljivo nevidljivo«, otvorila pitanje utjecaja društveno-političkih zbivanja na umjetnost, te na cenzuru u umjetnosti. Okosnica rada bila je analiza događaja koji su utjecali na kulturnu scenu u Hrvatskoj u razdoblju od 1930-ih do danas, s naglaskom na primjeru spomenika antifašističkom junaku Ivi Loli Ribaru i zgradi Hrvatskog društva likovnih umjetnika. Miholić se u radu dotakla ne samo pitanja zacrtavanja, pretvorbe i manipulacije umjetnošću, informacijama i vrijednostima, nego je preko spomenutih primjera pokazala kako politika utječe na kontekstualizaciju i manipulaciju informacijama i definiranju i redefiniranju vrijednosti.

Popodnevna sekcija drugoga dana simpozija započela je tematskim blokom »Filozofija i umjetnost na tragu klasika«. Fulvio Šuran je govorio o odnosu filozofije i glazbe, analizirajući klasičnu misao o tome, kao i zajedničko porijeklo glazbe i filozofije. Vani Roščić se u svojem izlaganju »Filozofsko promišljanje povijesti umjetnosti« osvrnula na dva aspekta umjetničkog stvaralaštva: njegovu povijesnu dimenziju, koja nam pomaže shvatiti specifični način izražavanja umjetnosti koji prelazi vremenitu stvarnost i pretvara se u izvanvremensku vrijednost, te odnos tradicije i originalnosti, pri čemu se originalnost pojavljuje kao rezultat, a ne program umjetničkog stvaranja. Upravo je ta originalnost umjetnička vrijednost i povijesna stvarnost koja djeluje u svijesti obogaćujući duhovnost osobe. Saša Horvat je, u izlaganju »Zaborav u temelju kiča i propadanja kod Kundera i Heideggera«, ukazao na povezanost i međusobno nadopunjavanje umjetničkog djela i filozofskog sustava. Okosnicu izlaganja činila je analiza djela Milana Kundera, *Knjiga*

smijeha i zaborava te *Nepodnošljiva lakoća postojanja*, preko kojih je Horvat razmatrao fenomen kiča, te djela Martina Heideggera, preko kojih se dotaknuo fenomena propadanja. Ono što ova analiza pokazuje jest da proučavanje kiča i propadanja u prvi plan dovodi fenomen zaborava smrti, tako da ključnim pitanjem postaje: je li zaborav smrti temeljni moment svakidašnjice? Ovaj temat zatvorila je Marija Lamot izlaganjem »Građanski duh i umjetnost kao oblik života« u kojem je, pozivajući se na djela G. Lukácsa, otvorila pitanje mogućnosti umjetničkog stvaranja s pozicije građanskog poziva i oblikovanja autentične egzistencije putem umjetnosti u vremenu u kojem se stvaralački subjekt gubi u funkcijama svakodnevnog trajanja.

Posljednji tematski blok u ovome danu bio je posvećen glazbi. Marko Došen je povezanosti filozofije i glazbe prišao kroz djelo Arthura Schopenhauera *Svijet kao volja i predodžba*, za koje je ustvrdio da predstavlja osebujan uvid u bit glazbe kao umjetnosti kroz koju se najneposrednije očituje sama volja. Bruno Ćurko je osuvremenio diskusiju o glazbi svojim izlaganjem »Može li se govoriti o estetici rock glazbe?«. Ukazao je na posebnost rock glazbe u odnosu na ostale glazbene izričaje, te zaključio kako bi estetika rock glazbe trebala, s jedne strane, poetski analizirati tekste i, s druge strane, promotriti rock glazbu kao kulturno-povijesni kontekst i društveni konstrukt. Dijana Ćurković je u svome istraživanju analizirala *hip-hop* kulturu i to na primjeru splitske skupine *Dječaci*, naglašavajući jezične mehanizme kojima članovi ove grupe izražavaju pripadnost *hip-hop* pokretu.

Posljednji dan simpozija započeo je tematskim blokom »Filozofija, književnost i izvedbene umjetnosti«. Marijana Kolednjak govorila je o književnoj imaginaciji kod Marthe Nussbaum, koja je u svojim djelima naglasila važnost suosjećanja. Suosjećanje je pak bitna odrednica etičkog stajališta jer nam omogućuje da razvijemo skrb i obzir prema drugima. Stoga je Kolednjak, na osnovi teorije Marthe Nussbaum, izložila ulogu koju književnost ima za razvoj moralnog senzibiliteta, s posebnim naglaskom na emocije i mjesto koje one zauzimaju u književnom iskustvu. O kognitivnim aspektima književnosti i mnogobrojnim kognitivnim vrijednostima koje su dostupne u književnom djelu, govorila je Iris Vidmar u izlaganju »David Davies o kognitivnoj funkciji književnosti«, posebno se oslonivši na tezu prema kojoj književnost nije izvor znanja već samo izvor hipoteza. Barbara Dolenc se u izlaganju »Izvedba pisanja kao heterotopija« usredotočila na odnos tekstualne performativnosti i književno-kazališnih heterotopija kao drugih zbiljskih prostora diskursa. Ključno je

pitanje kako pisanje izvodi te kako izaziva izvedbe unutar prostora književnosti i postdramskog kazališta. Katja Šimunić se, pak, posvetila plesu. U izlaganju naslovljenome »Ples i filozofija. Misao Michela Bernarda o plesnom korporeitetu« Šimunić je predstavila *filozofiju plesa* kako ju vidi Michel Bernard, utemeljitelj plesnog odsjeka na Sveučilištu Pariz 8. Prema njemu, plesni korporeitet u procesu umjetničkog stvaranja afirmira vlastite moći da se u osjetilnosti samosvojnih tjelesnih radnji učini vidljivim ono fiktivsko.

Nakon književnosti i izvedbenih umjetnosti, pažnja je posvećena slikarstvu i multimedij-skoj umjetnosti. Katarina Rukavina je u izlaganju »Picassov pogled. Gledanje, viđenje i vidljivo u Picassovoj umjetnosti« analizirala nekoliko mogućih varijanti filozofskog tumačenja pikasovskog kubizma. Poliperspektivnost kubizma inaugurira novi način prikazivanja, pri čemu je vidljiv subjekt, a ne objekt. Rukavina ovdje vidi poveznicu s filozofijom: vidljivost subjekta otkriva svijest, odnosno samosvijest, a upravo je na tome utemeljena novovjekovna filozofija. Marko Tokić se, pak, usredotočio na slikarstvo Cyja Twomblyja, posebno na njegovu sliku »Suma«, kroz čiju je interpretaciju iznio i mnoge misli koje se tiču filozofije uopće. Ovaj tematski blok je zaokružila Leonida Kovač izlaganjem »Proizvedeci sebe«, u kojem je analizirala radove mađarske multimedijalne umjetnice Orshi Drozdik. Kovač je, među ostalim, ukazala na koji način njezini radovi eksplicitno referiraju na misao Michela Foucaulta te dekonstrukcijske i psihoanalitičke teorije.

Završnica simpozija bila je posvećena »Promišljanju žanra i stila«. Ivan Molek se u izlaganju »Misaona slika i zakon žanra« osvrnuo na dva recentna interesa za »amfibijski« književno-filozofijski žanr »misaone slike«: *Thought-Image. Frankfurt School Writer's Reflections from Damaged Life* G. Richtera te *Benjamin's Abilities* S. Webera. Ivana Keser Battista analizirala je fenomen eseja i eseizma. Iako se o eseju obično govori kao o formi koja je pripadna filozofiji ili književnosti, Keser Battista istakla je kako ne možemo sa sigurnošću ustvrditi pripada li esej poetici, retorici, estetici, povijesti, filozofiji ili pak svim tim područjima. Marija Selak govorila je o »Mogućnostima i granicama predgovora«, osvrćući se prvenstveno na predgovore koji čine sastavni dio kataloga likovnih izložbi. Selak je analizirala dva pristupa predgovoru: pjesnički (prema kojem se umjetničkom djelu pridaje novo značenje, čime ono postaje inspiracija za nešto novo) i analitički (koji mjesto za novo umjetničko djelo pronalazi u već postojećim teorijama ili filozofskom pri-

stupu). U konačnici je otvorila i pitanje mjesta i uloge posjetitelja: je li zbog postojanja predgovora njegov doživljaj onemogućen i uskraćen ili mu upravo predgovor omogućuje da doživljaj umjetničkog djela zaživi? Ključna dilema tako postaje pitanje je li predgovor uopće potreban ili se zbog predgovora umjetničko djelo vraća u teoriju. Maja Poljak je, u posljednjem izlaganju na ovogodišnjem simpoziju, predstavila publici filozofsku misao J. H. Newmana, ističući njeno stilsko uobličenje i analizirajući vezu između Newmanove misli i stila, te literarnu vrijednost njegovih djela.

Simpozij *Filozofija i umjetnost* imao je i zanimljiv popratni program. Kao najava simpozija, 30. studenoga 2011. je u zagrebačkom kinu Tuškanac upriličena premijera filma *Jedna žena – jedan vek* novosadskog scenarista i redatelja Želimira Žilnika, i to u suradnji Hrvatskog filozofskog društva i Human Rights Film Festivala. Želimir Žilnik jedan je od najznačajnijih redatelja na prostoru bivše Jugoslavije i svjetski priznati umjetnik. Dokumentarni film *Jedna žena – jedan vek* na principima iskaza, intervjua i rekonstrukcije, a kroz životnu priču danas stogodišnje Dragice Srzentić, Istrijanke rodom iz Sovinjaka, osvjetljava niz značajnih događaja i osoba vezanih za jugoslavensku povijest prije i poslije Drugog svjetskog rata. Kako se pokazalo u diskusiji nakon premijere filma, film izaziva čitav niz pitanja koja su relevantna za temu simpozija *Filozofija i umjetnost*, kao što su umjetnički pristupi i postupci osobnom i društvenom životu, problematika povijesti, odnosno pisanja povijesti i slično.

1. prosinca 2011. je u večernjim satima u Velikoj dvorani »Školske knjige« održano predstavljanje novih izdanja Hrvatskog filozofskog društva i dviju publikacija koje su relevantne za hrvatsku filozofiju i rad Društva. Zbornik *Filozofija i globalizacija* urednika Mislava Kukoča (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011.) predstavio je sam urednik; knjigu *Filozofske rasprave* Milenka A. Petrovića (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011.) predstavio je Lino Veljak; knjigu *Povijesnofilozofski tekstovi* Pavla Vuk-Pavlovića (Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2011.), koja je novo djelo u ediciji *Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića*, predstavila je Ivana Zagorac; knjigu *Philosophy Worldwide: Current Situation* urednice Maije Kūle (FISP / University of Latvia, Riga 2011.), koja se sastoji od pregleda suvremenih filozofskih gibanja širom svijeta, predstavio je Mislav Kukoč; dok je zbornik *Filozofija prakse* urednika Nenada Dakovića (Dom omladine, Beograd 2011.), u kojem se revalorizira i reaktualizira naslijeđe praxis-filozofije, predstavio Hrvoje Jurić.

Nakon službenog završetka simpozija, ali u sklopu višednevnih filozofijsko-umjetničkih događanja, 3. prosinca 2011. je u prostoru Multimedijalnog instituta održan okrugli stol »Umjetnost i društveni angažman«. Moderatori okruglog stola su bili Ankica Čakardić i Hrvoje Jurić, a sudionici ugledni hrvatski umjetnici i teoretičari umjetnosti: Nataša Govedić, Nicole Hewitt, Leonida Kovač, Andreja Kulunčić, Siniša Labrović i Vili Matula. Ideja okruglog stola, koja je tijekom rasprave i realizirana, bila je da se eksplicira veza između umjetnosti i društvenog (ili društveno-političko-ekonomskog) konteksta, odnosno između umjetničkog rada i njegove društveno-političke relevantnosti i/ili angažiranosti. Iako neki smatraju da je sama sintagma 'umjetnost i društveni angažman' problematična jer je tautologična, budući da nema umjetnosti koja nije društveno angažirana, odnosno da umjetnost koja nije društveno angažirana i nije umjetnost, jasno je da mnogi umjetnici ne djeluju pod tim principom, nego smatraju umjetnost odijeljenom od »vanjskog svijeta« ili je čak smatraju oazom subjektivnosti, privatnosti i intimnosti, pa stoga njihovo djelovanje često svršava u larpurlartizmu, a s javnošću komuniciraju jedino zahvaljujući manjoj ili većoj medijskoj spektakularizaciji njihovog umjetničkog rada. U tom smislu, sudionici okruglog stola su, svatko iz svoje teorijske i stvaralačke perspektive, naglasili potrebu društvenog angažmana umjetnika, bilo kroz njihov umjetnički rad ili čak kroz javni angažman, budući da umjetnika na to obvezuje njegova uloga intelektualca.

Iris Vidmar

Riječki dani Davida Daviesa

David Davies (Sveučilište McGill, Montreal, Kanada) dugogodišnji je prijatelj riječkog Odsjeka za filozofiju i već je u nekoliko navrata boravio u Rijeci te sudjelovao u raznim aktivnostima koje je Odsjek organizirao. Svojom neiscrpnom energijom, entuzijazmom i strašću prema umjetnosti, Davies je neizostavan gost svih svjetskih konferencija posvećenih estetici, a ujedno je i dugogodišnji *course director* tečaja »Filozofija znanosti«, koji se svake godine održava u Interuniverzitetском centru u Dubrovniku. Gotovo da i nema teme vezane uz estetiku i umjetnost kojom se Davies nije bavio, pa stoga ne čudi što je upravo tim temama obogaćen filozofski život Rijeke tijekom Daviesova boravka. Druženje s Da-

visom trajalo je tri dana za vrijeme kojih se predstavio publici održavši dva predavanja te sudjelujući na jednodnevnom simpoziju posvećenom njegovoj, sada već »staroj« knjizi *Aesthetics and Literature* (2007.).

Prvo predavanje, »Agency, Automatism, and the Possibility of Photographic Art«, Davies je održao 7. prosinca 2011, a organizatori predavanja bili su Odsjek za filozofiju i studij »Gluma, mediji i kultura« na Sveučilištu u Rijeci. Predavanje je bilo posvećeno problemu fotografije. Polazno je pitanje u radu bilo: može li se na fotografiju gledati kao na umjetnost? Polemizirajući s Rogerom Scrutonom, koji odtrješito daje negativan odgovor na ovo pitanje, Davies je, analizirajući nekoliko primjera istaknutih fotografa dvadesetog stoljeća – primjerice, Henryja Cartier-Bressona, Diane Arbus i Adama Fussa – pokazao neodrživost Scrutonove pozicije. Svoj argument Scruton temelji prvenstveno na ideji da, za razliku od vizualnih umjetnosti kod kojih »ono što je na slici (platnu)« jest u potpunosti rezultat autorova rada (dakle, intencionalne radnje koja uključuje odluku o tome što će se prikazati i kako će to biti prikazano), u slučaju fotografije ono što je na slici nije u potpunosti prepušteno odluci autora jer, unatoč tome što je on taj koji odlučuje što će fotografirati, sama je fotografija u konačnici rezultat prirode, igre svjetla i fotoaparata, a ne autorove odluke. U tom smislu, tvrdi Scruton, ne možemo govoriti o autorovu *agencyu*, nego samo o automatizmu, a takvo nešto ne zavrjeđuje posebnu vrstu interesa s kojim pristupamo umjetničkim djelima. Naime, u slučaju umjetnosti, kao što su primjerice vizualna i narativna umjetnost, proces nastanka djela jest intencionalan i sve što se nalazi na slici ili u knjizi (svaki potez kistom, trag boje, određeni oblik, metafora, slova, riječ) može se objasniti pozivanjem na autorove namjere da sadržaj djela prezentira upravo tim sredstvima i na taj način. Obzirom na takvo određenje umjetničkog sadržaja, smisleno je zauzeti određeni ispitivalački stav prema umjetničkom predmetu, koji se očituje na tri razine: interes prema onome što je na slici – koja svojstva (reprezentacijska, ekspresivna i formalna) djelo ima, na koji je način sadržaj predstavljen te zašto je predstavljen baš na taj način. Scrutonov je stav da se takva analiza ne može primijeniti na fotografiju kod koje je proces nastanka djela kauzalni, što prvenstveno znači da ne možemo sve što je na fotografiji (sva svojstva) pripisati fotografovoj namjeri da to tamo stavi na taj način; naprosto samim gledanjem fotografije ne možemo odrediti što je rezultat njegove namjere a što onoga što je priroda odredila. Davies, međutim, smatra kako i u slučaju fotografije možemo govoriti o svojevrsnom *agencyu*, a

najbolji primjer za tu tezu je upravo rad Henryja Cartier-Bressona, s obzirom na način na koji Cartier-Bresson koristi geometriju prostora kako bi predstavio sadržaj. Geometrija fotografije tako usmjerava pažnju gledatelja na ono što je na fotografiji (*image*) te ukazuje na *agency* fotografa i ekspresivnu svrhovitost manifestnu u djelu, te ujedno poziva gledatelja da zauzme ispitivalački stav prema tome koji je sadržaj predstavljen, na koji način i zašto baš na taj način. Ono što je važno za gledatelja jest poznavanje stila određenog fotografa, jer to omogućuje gledatelju da misli koje djelo izaziva u njemu smatra mislima koje je fotograf utjelovio u djelu. Drugim riječima, ukoliko smo upoznati sa specifičnostima stila pojedinog fotografa, tada ispitujući njegovo djelo možemo u njemu prepoznati odluke fotografa i tako vidjeti sadržaj koji je predstavljen i način na koji je predstavljen. Možemo, dakle, govoriti o intencionalnosti procesa kojim nastaje fotografija kao i u slučaju drugih vizualnih umjetnosti. Davies je predavanje popratio izuzetno zanimljivom prezentacijom, prikazujući fotografije umjetnika o kojima je govorio.

8. prosinca 2011., ponovno u organizaciji Odsjeka za filozofiju i studija »Gluma, mediji i kultura«, održan je simpozij o Daviesu na kojem se razgovaralo uglavnom o Daviesovoj knjizi *Aesthetics and Literature*, ali i o drugim temama kojima se Davies bavio u svojim djelima. Prvi govornik bio je sam Davies, koji je ukratko predstavio svoju knjigu, sazevši pojedina poglavlja i teme koje su razrađene u knjizi. S obzirom na to da je knjiga objavljena kao dio edicije *Continuum Aesthetics* te da autorova namjera nije bila predstaviti isključivo vlastite stavove o pojedinim problemima, nego prvenstveno ocrtati glavne probleme i suprotstavljene teze u ovome području, ova knjiga svakako može poslužiti kao odličan uvod svima koji su zainteresirani za književnu estetiku.

Dunja Jutronic je u izlaganju »Speakers Intention, Utterance Meaning, and Language Change« govorila o Daviesovim člancima u kojima se on dotiče problema značenja. Na pitanje što određuje značenje onoga što je izgovoreno – namjera autora ili konvencionalno značenje riječi – Davies odgovara tzv. interpretativnim intencionalizmom, prema kojemu značenje rečenice nije nužno određeno govornikovim originalnim namjerama već se do njega dolazi interakcijom govornika i slušatelja. Taj je model Jutronic primijenila na analizu promjene jezičnog značenja, ustvrdivši kako neki suvremeni teoretičari zanemaruju ulogu slušatelja u začecima jezične promjene, a upravo je ta uloga važan element unutar Daviesove teorije.

Milica Czerny Urban je u izlaganju »*Artistic and Aesthetic Value*« otvorila problem razlikovanja estetskog i umjetničkog te ukazala na probleme koji proizlaze iz različitog korištenja tih termina u raspravi o odnosu etike i estetike, odnosno u pitanju utječe li moralna vrijednost djela na njegovu estetsku i umjetničku vrijednost. U svojoj je analizi Czerny Urban analizirala različita korištenja termina 'estetsko' i 'umjetničko' kod filozofa poput Noëla Carrola, Petera Lamarquea, Barysa Gauta i samoga Daviesa, a analizom nemoralne umjetnosti ukazala je na nužnost razlikovanja tih termina kao i na doprinos koji to razlikovanje može donijeti za poziciju kognitivnog nemoralizma. S obzirom na vrlo izražene prigovore pozicijama moralizma, Czerny Urban je zaključila da je Davies skloniji autonomizmu, a sam je Davies, komentirajući izlaganje, ustvrdio kako je taj stav tek ukazivanje na nedostatak dobrih argumenata u poziciji moralizma.

Iris Vidmar je u izlaganju naslovljenome »Thought Experiments and Cognitive Dimension of Literary Fiction« dotaknula problem kognitivne vrijednosti djela. Problem kognitivne vrijednosti fikcije, odnosno problem učenja iz fikcije, Davies rješava povlačeći analogiju između fikcije i misaonog eksperimenta, tvrdeći kako možemo učiti iz fikcije zato što, kao u slučaju misaonih eksperimenata, u doticaju s fikcijom dolazi do mobilizacije pozadinskog znanja koje čitatelj ima, a koje je nastalo na temelju iskustva. Ovakvo objašnjenje – tzv. umjereni inflacionizam – Davies nudi kao odgovor na pitanje o tome na koji način fikcija generira znanje o općenitim načelima (psihološkim, metafizičkim i etičkim), ali i novi način klasificiranja iskustva. Vidmar je u svom izlaganju analizirala različite kriterije na temelju kojih dolazi do povlačenja analogije između fikcije i misaonih eksperimenata te je nastojala pokazati kako ne može sva fikcija biti shvaćena kao misaoni eksperiment, prvenstveno zbog realističke dimenzije, ali i specifičnih motiva konstruiranja misaonih eksperimenata koji se mogu primijeniti samo na neka književna djela. U svom je odgovoru Davies ukazao na potrebu razlikovanja realističke dimenzije djela od one fikcijske te je, analizirajući kultnog *Trećeg čovjeka*, ustvrdio da realistička dimenzija naprosto pruža okvir zamišljanja koji omogućuje da dođe do mobilizacije pozadinskog znanja na temelju kojeg čitatelj dolazi do novih spoznaja.

Posljednje predavanje održao je Elvio Baccharini. Pod naslovom »Davies on the Cognitive Value of Literature« Baccharini je analizirao Daviesovu tezu prema kojoj je opravdanje za proces učenja iz fikcijskih narativa eksternalističko, a ne internalističko. Naime, prema

umjerenom inflacijskom tumačenju, na koje se Davies poziva, fikcijski narativi mobiliziraju pozadinsko znanje koje je čitatelj stekao iskustvom. Upravo to neartikulirano znanje omogućuje razvijanje intuicija o ispravnosti ili pogrešnosti određene hipoteze koju djelo nudi čitatelju na prosudbu, iz čega slijedi da je proces verifikacije hipoteza internalan procesu čitanja. Davies tvrdi kako je opravdano govoriti o učenju iz narativa samo ukoliko je taj proces zaista utemeljen u pouzdanom pozadinskom znanju. Na taj je način opravdano učenje o općenitim principima, ali i stjecanje novih koncepata koje primjenjujemo na svijet. Baccharini je u svojem izlaganju nastojao vidjeti kako se ovakvo tumačenje učenja iz fikcije može spojiti s moralnim znanjem, kod kojega je posebno važno uočiti općenite principe, ali i razumjeti ih i ispravno primjenjivati. Kako bi objasnio važnost razumijevanja moralnih principa, analizirao je filmove *Rođen četvrtog srpnja* i *Djevojka od milijun dolara*, koji propituju koncepte patriotizma i ubojstva. Pozivajući se na teorije Scanlona i Alison Hills, koji važno mjesto daju upravo razumijevanju principa, Baccharinijevo ključno pitanje Daviesu jest doprinosi li fikcija stjecanju novih principa ili naprosto boljem razumijevanju onih koje već imamo. Usto, Baccharini je, oslanjajući se na istraživanje koje provodi zajedno s Inkom Miškulin o važnosti i utjecaju pričanja priča na psihoterapiju, ukazao na to da i prema ovom modelu, pozadinsko znanje i iskustvo igra odlučujuću ulogu za stjecanje novih koncepata i reorganizaciju iskustava, što je analogno načinu na koji učimo iz umjetničkih djela. U konačnici, Baccharini je ipak doveo u pitanje Daviesovu tezu o procesu verifikacije hipoteza koji je internalan; umjetnost poziva na daljnju refleksiju, ali sama po sebi ne pruža evidenciju ni jamstvo u korist hipoteze koju otvara. Baccharinijev je stav da to ipak nije razoran prigovor kognitivističkoj poziciji, s čime se Davies nije složio.

U petak 9. prosinca Davies je održao predavanje »When Art is not for Art's Sake«, kao gost predavač na VI. znanstvenom kolokviju Sveučilišta u Rijeci. Predavanje, koje je trajalo gotovo sat i pol, privuklo je široku publiku, potaknulo opširnu diskusiju i otvorilo mnoge teme o vrijednosti umjetnosti i razlici između umjetničkih djela i artefakata. Ključno pitanje od kojeg je Davies krenuo, a koje je nazvao problemom funkcionalnih umjetničkih djela, jest pitanje umjetničkog statusa onih artefakata čija primarno namjeravana funkcija nije bila umjetnička. Drugim riječima, kako objasniti činjenicu da mnoga umjetnička djela vrednujemo kao djela vrhunске umjetnosti iako ona nisu primarno nastala s namjerom da budu

vrednovana kao umjetnička djela, već su trebala izvršiti određenu funkciju. S jedne strane, potrebno je objasniti u kojem su odnosu funkcija koju je djelo/artefakt trebalo izvršavati, a s druge strane postavlja se pitanje zbog čega mnoga djela/artefakti koji su napravljeni s namjerom da izvršavaju tu funkciju nisu klasificirana kao djela vrhunske umjetnosti. Tri su grupe primjera na koje se Davies poziva: rana renesansna religiozna umjetnost, poput Perugina, pornografska umjetnost Schielea i Klimta te umjetnost čiji je cilj promicanje političkih ciljeva, poput *Trijumfa volje* Leni Riefenstahl. U prvom dijelu predavanja Davies je predstavio tradicionalne odgovore na ovo pitanje, koji se uglavnom vezuju uz doktrinu *art for art's sake*. Izuzev samih filozofskih promišljanja, Davies je dao i kratak povijesni pregled nastanka i razvoja doktrine, vezujući ju uz Benjamina Constanta (koji je, slušajući Schellingova predavanja o Kantovoj estetici, pogrešno shvatio tezu o svrhovitosti bez svrhe i na tom temelju postavio preskripciju protiv bilo koje svrhe umjetničkog djela) koji je vjerojatno utjecao na Théophilea Gautiera koji je zaslužan za uvođenje fraze *l'art pour l'art* u Francuskoj. Unutar estetskih doktrina, *l'art pour l'art* može označavati četiri različita, ali blisko povezana tumačenja: (i) tezu o općenitoj intrinzičnoj vrsti vrijednosti koju umjetnička djela imaju i koja ima prednost nad instrumentalnom, (ii) tezu o specifičnoj prirodi umjetničke vrijednosti koja se ne da povezati niti sa jednom drugom instrumentalnom vrijednošću poput kognitivne ili moralne, (iii) tezu prema kojoj svaka svrha iskrivljuje umjetnost i (iv) tezu o tome što neki predmet čini umjetničkim predmetom: nešto je umjetnički predmet u svjetlu toga što posjeduje onu vrstu intrinzične vrijednosti koju umjetnička djela imaju. Upravo se ovom tezom Davies bavio u središnjem dijelu izlaganja, i to prvenstveno teorijom Jerrolda Levinsona. Prema Levinsonovoj teoriji, ne može postojati pornografska umjetnost jer autor ne može namjeravati da određeno djelo ispunji svoju svrhu kao pornografija i da u isto

vrijeme publika prema djelu zauzme estetski stav. No Davies smatra da je takvo tumačenje pogrešno, a kako bi to pokazao okreće se religijskoj umjetnosti: svrha je religijske umjetnost pružiti stimulus za religijsko promišljanje (kao što je svrha pornografske umjetnosti potaknuti seksualno uzbuđenje kod publike), a postizanje tog cilja može biti otežano ukoliko djelo potakne publiku da promišlja o estetskim i umjetničkim mehanizmima koji prenose religijski sadržaj i pozivaju na religijsku kontemplaciju. U završnom dijelu predavanja Davies je iznio svoje rješenje problema funkcionalnih umjetničkih djela, čija je temeljna odrednica pojam umjetničkog obzira. Davies smatra kako je vrsta obzira koju umjetničko djelo priziva utemeljeno u načinu na koji djelo izvršava svoju primarno namjeravanu funkciju, bila ona umjetnička ili ne-umjetnička. Kako bi objasnio što pod time misli, Davies je najprije analizirao nekoliko primjera umjetničkih djela koja su perceptivno nerazlučiva od artefakata, odnosno, u slučaju plesa (za primjer je uzeo *Room service* Yvonne Rainer), od uobičajenih, svakodnevnih pokreta koje ljudsko tijelo može izvršiti odrađujući različite radnje. Takvi nam primjeri pokazuju kako umjetnička djela moramo gledati i doživjeti na drugačiji način od ne-umjetničkih, što znači da je svaki element djela relevantan i na sebi svojstven način doprinosi ostvarenju sadržaja djela. Kod umjetničkih djela nije važno samo što je prikazano (koji je sadržaj djela) nego i kako je taj sadržaj prikazan, odnosno kako se različiti elementi djela međusobno nadopunjuju i u kakvom su međusobnom odnosu. Artefakti čija primarna funkcija nije bila umjetnička, umjetnička su djela u onoj mjeri u kojoj je sadržaj kojim se ispunjava ta funkcija artikuliran na način da ga možemo prepoznati i cijeniti samo ako zauzmemo umjetničko stajalište i to je namjera njihovih tvoraca. Primarna funkcija takvih artefakata izvršava se na umjetnički način i stoga se ti artefakti mogu klasificirati kao umjetnička djela.

Iris Vidmar